

U POTRAZI ZA NOVIM SOCIJALIZMOM

Osvrt na knjigu Vjerana Katunarića *The Quest for a Liberal-Socialist Democracy and Development: Against the Behemoth*, Cambridge Scholars Publishing, 2018

Uvod

Knjiga Vjerana Katunarića, hrvatskog sociologa vrhunske sociološke i opšte erudicije¹, stavlja u focus „potragu za liberalno-socijalističkom demokratijom i razvojem”. Taj smer svetsko-istorijskih kretanja on vidi kao realnu mogućnost, uprkos realnim društvenim kretanjima koje kao da zatvaraju svaku perspektivu i šanse za novi socijalizam. Reklo bi se da je široko rasprostranjeno uverenje, među učenim ali i običnim ljudima, da je socijalizam, i kao društveni poredak, ali i kao velika društveno-formativna ideja, stvar prošlosti.

U novijim naučnim studijama² koje se bave socijalizmom u fokusu su, osim opisivanja „potrošene” istorije socijalizma, uočavanja primarno negativnih društvenih efekata „socijalističke” prakse u pojedinim zemljama, kao i analize uzroka propasti sistema „realnog socijalizma”. Ipak, bilo bi pogrešno zaključiti da su rasprave o socijalizmu definitivno *passé* i da nema ozbiljnih razloga za ponovno propitivanje validnosti ideja socijalizma u traganju za mogućim pristupima u prevazilaženja otvorenih problema društava 21. veka.

Kako decenije „post-socijalizma“ prolaze, naglašenija je *zapitanost* u vezi i sa *dugoročnom* održivošću sadašnjeg „*realno-postojećeg kapitalizma*“³, uključiv i onog ponovno uspostavljenog („post-socijalističkog“) kapitalizma na Istoku. Sve su učestalije ozbiljne analize perzistirajućih problema doskora prosperitetnih društava Zapada, kakve su, na primer, analize koje ukazuju na ugrožavajuće *rastuće ekonomske i druge društvene nejednakosti* (Piketty T., 2015), unutar pojedinačnih društava kao i između društava koja čine današnju modernu svetsku zajednicu⁴. U taj krug otvorenih problema današnjih „real-kapitalističkih društava“ spadaju i tendencije *de-demokratizacije* ovih društava, sa „demokratski“ biranim, ali *nekontrolabilnim*

3 Termin „realno postojeći kapitalizam” koristi N. Chomsky (2019). Paul Mason (2015) opisuje buduće društveno ustrojstvo razvijenih društava kao „post-kapitalizam”. Slično je kritičko stanovište o današnjem kapitalizmu J. Stiglica (2019) koji, doduše, ne označava buduće društveno ustrojstvo kao „post-kapitalizam”, već kao „progresivni kapitalizam”. U savremenim raspravama o nužnim izmenama „realno-postojećeg kapitalizma” snažan uticaj ima stanovišta T. Piketija (2015, 2020).

4 Valja reći da postoje i rasprave u kojima se dovode u pitanje ocene o rastućim ekonomskim i ukupnim nejednakostima unutar zemalja kao i između zemalja, koje bi bile neizbežna i negativna rezultanta kapitalističkog modela društvenog razvoja, (vidi o tome, Brkić, M, 2020).

1 O tome svedoči i obimna (više od 10 stranica) bibliografija radova koje je V. Katunarić temeljno proučio i na osnovu čijih je saznanja pisao svoju knjigu.

2 Vidi, na primer, K. Nimic (2019).

autokratama, sa novom, u kapitalizmu stvorenom, „aristokratijom“ (koja uspešno prenosi ogromno bogatstvo i moć sa generacije na generaciju⁵), sa *novim rentijerima* (koji ne prisvajaju rentu primarno po osnovu svojine nad zemljišnim posedima, ili nad rudnim bogatstvima, već po osnovu *svojine nad novim tehnologijama*)⁶. Problem je i rastuća „prekarijantnost“ (marginalizovanost, nesigurnost i urušenost životnih prilika) *društvene „množine“* (a ne samo „klase prekarijata“, o čemu se govorilo tokom 1970–80 godina)⁷. Ta „prekarijantna množina“ postaje nova „opasna“, ali ne nužno i nova *revolucionarna*, društvena snaga.

Otvoreno je i pitanje o procesima koji *razaraju društvo kao takvo*, o razlozima i posledicama *ozbiljne društvene dezintegracije*⁸. Poseban značaj imaju upozoravajuće studije o ozbiljnim *ekološkim problemima*⁹ i ubrzanom kva-

renju čovekove životne okoline, što je posledica načina funkcionisanja modernih društava u kojima je *proizvodnja za profit* prvi i gotovo jedini važan kriterij za izbor sadržaja, brzine i razmera svih vidova „proizvodnje“ (proizvodnje stvari, usluga, ideja). Upravo je suočavanje sa ovim i sličnim problemima modernih, bazično kapitalističkih društava, uslovalo otvaranje rasprava o „post-kapitalizmu“¹⁰, kao i novo razmatranje ideja, pa i oživljavanje *projekata novog socijalizma*¹¹. Tom toku značajnih novih razmatranja ideja socijalizma pripada i knjiga Vjerana Katunarića.

O sadržaju i osobenom pristupu V. Katunarića u razmatranja mogućeg „novog socijalizma“

Najveću pažnju u ovoj knjizi Vjeran Katunarić posvećuje *otkrivanju negativnih sila* („*behemota*“) koje su usloville propadanje društvenih sistema uspostavljenih radi realizacije ideje socijalizma koje, u novije vreme, uslovljavaju i neuspešan razvoj post-socijalističkih društava (ideološki najčešće koncipiranih kao društava restauriranog kapitalizma). Te negativne sile on vidi i kao generatore raznolikih dubokih kriza dojučerašnjih uspešnih, realno-postojećih, kapitalističkih društava.

Kako se ističe u Uvodnom poglavlju, ključni značaj imaju analize svojstva *elita moći* i njihove strategije „selektivne ignorancije i neodgovornosti“ (str. XVI). Tom otkrivanju i opisivanju sila zla („*behemota*“) posvećeno je više poglavlja ove knjige: 1. „Viša nemoralnost nove elite moći“; 2. „Nemoguća samoprodukcija“; 3. „Neprekidni ratovi ludih narcisista“; 4. „Iracionalni izvori

5 B. Harrington (2016) analizira način čuvanja, upravljanja i prenosa bogatstva onog kruga bogatih koji čine „jedan procenat“ posednika bogatstva koji kontrolišu oko 50% ukupnog bogatstva. Radi upravljanja tim ogromnim bogatstvima nastala je nova *profesija*, profesija menadžera bogatstva, o čijim karakteristikama empirijski zasnovano piše B. Harrington.

6 O tome piše i Stiglitz, J., 2019.

7 Vidi, Azmanova, A., 2020.

8 Na taj problem modernih društava ukazao je Nikolas Luhman još početkom 90-tih, na 13. Kongresu Međunarodne svetske asocijacije, naglašavajući da je to ozbiljniji problem od problema efikasnosti, čemu obično najviše pažnje posvećuju ekonomisti. Citirano prema V. Rus (1995: 13).

9 To je tematika kojoj je posvećeno mnogo skorašnjih radova (vidi, na primer, literaturu navedenu uz odrednicu „Eco-socialism“ u Wikipediji, kao i citiranu literaturu u analiziranoj knjizi V. Katunarića), gde se daju i sve konkretniji predlozi za dugoročno prevladavanje tih problema današnjih razvijenih društava (vidi, na primer, Tyler, G. 2020).

10 Mason, P., 2015.

11 Vidi, na primer, Honet, A., 2019.

mainstream ekonomije”; 5. „Izabrane naklonjenosti ka ne-demokratiji”; „Zaključak: Stari i novi Behemot; Behemotovi eksperti i intelektualci; Nepodnošljivi šarm uzvišenih; Samoizazvana nezrelost demokratije. U knjizi, naravno, ima i poglavlja gde se nude moguća sistemski rešenja protiv „behemota” u domenu politike, kulture i ostalih društvenih delatnosti: 11. „Liberalno-socijalistička agenda za 21. vek”; 12. „Strategije liberalno-socijalističke politike”; 13. „Ka demokratskoj svetskoj vladi”.

Vjeran Katunarić jasno ističe svoj idejno-vrednosni credo da je „liberalni ili demokratski socijalizam najprimereniji politički i ekonomski okvir za održivi razvoj ljudskog društva u nadolazećoj budućnosti” (VII). Knjiga donosi obilje proverenih saznanja o promašajima „socijalističkih praksi”, kao i saznanja o uspešnim i neuspešnim praksama demokratizacije konkretnih društava Evrope, Amerike, Istočne Evrope, bivše Jugoslavije.

U prvom poglavlju (1–8), V. Katunarić temeljito razmatra prepreke na putu realizacije liberalnog socijalizma shvaćenog kao sistema uravnotežene primene liberalnih i socijalističkih principa. Po viđenju V. Katunarića, nevolje su krenule kada su dva temeljna načela Francuske revolucije, SLOBODA i JEDNAKOST, razdvojena u dve suprotstavljene društveno-formativne ideje, gde je *sloboda* shvaćena kao temeljno načelo kapitalizma a *jednakost* kao temeljna ideja socijalizma. Katunarić primećuje da su, *početno*, ideologija liberalizma, kao i ideologija socijalizma, bile otvorene i demokratski usmerene svetonazorne orijentacije dok je na delu bilo osvajanje moći, da bi se, potom, pretvarale u „retoričku demokratiju” i zavodljivi populizam. Taj smer društvenih dešavanja V. Katunarić vidi i u novim transformacijama kapitalističkih društava,

gde se, u ime liberalizma, ukida „socijalna država”, ukida obaveza države da brine o onima koji, iz sistemskih razloga, postaju „socijalni slučajevi”, gde se proklamuje „socijalni darvinizam” kao vladajući obrazac življenja, gde uspešni napreduju a neuspešni propadaju, gde je „svako kovač svoje sreće”, lično zaslužan za uspeh, ali i lično odgovoran za životni neuspeh (str.15).

Osnove prevlasti autokratskih političkih poredaka i u društvima „realnog socijalizma”, ali i u društvima „realnog kapitalizma”, V. Katunarić, s pozivom i na Rajta Milsa, nalazi u „višoj nemoralnosti kao sistemskom svojstvu elita moći.” (str. 9). Tome valja dodati, primećuje Katunarić, i sveopšte slabljenje humanih vrednosti i organizovanu neodgovornost kao obeležja srednje i više klase. Taj tok snaženja sila „behemota” Katunarić vidi i u najnovijim trendovima preoblikovanja post-socijalističkih društava, gde umesto uravnoteženja načela liberalizma i načela socijalizma, kao društva kontrolisanih nejednakosti, nastaje nova varijanta kapitalizma, „burazerski kapitalizam”.

Prividno suprotstavljene, realni društveni sistemi kapitalizma, gde je delatni akter jedino pojedinac¹² i njegova neomeđena sloboda, i socijalizma, gde je jedini legitimni delatni akter kolektivitet („Partija”, država), pokazuju vrlo slične tendencije autoritarnog vladanja, uspostave „novog plemstva” („nove klase”), snaženja para-državnih aparata, snaženja policijskih i militarnih struktura kako bi državna vlast bila ne samo „noćobdija” u odnosu na unutrašnje protivnike države („naroda”), već i glavna, po potrebi i

12 Čuvena je opaska Margaret Tačer da „društvo i ne postoji”. Bliska su tom stanovištu mnoga svetonazorna, ponekad i „naučna”, stanovišta gde se kao „delatni akteri” vide jedino pojedinci.

„preventivna“, zaštita od spoljnih remeti-
laca mira i stabilnosti date države.

Kako primećuje V. Katunarić, neka „pravila demokratije“ se održavaju, ali kao ritualne „procedure“, gde se ne traži aktivna participacija građana u javnim poslovima. Upravo je takva ritualna „proceduralna demokratija“ razlog što se društva etabliranih „zapadnih demokratija“ ne poimaju kao totalitarna, pa ni kao autoritarna društva (takva su, navodno, samo društva fašizma i komunizma).. „Novi autokratizam“, ističe Katunarić, ima svoj oslonac u atomizovanim pojedincima. „Nove autokrate“ nemaju više potrebu da svoju moć grade sejanjem straha i difamacijom „*unutrašnjeg neprijatelja*“. Sadašnje vlasti stiču svoju moć primarno sejanjem straha od *vanjskih neprijatelja*, neprijateljskih nacija, od terorista, u najnovije vreme od svakoja-kih „imigranata“. Na toj se osnovi uspostavlja „nacionalna homogenizacija“, stanje „permanetnog vanrednog stanja“, pa onda i praksa pojedinih zemalja da preduzimaju *preventivne ratne intervencije* u pojedinim delovima sveta (str. 32).

U socijalno-psihološkoj ravni, primećuje Katunarić, uspostavlja se, uz dominirajući *individualni narcisizam*, i *kolektivni narcisizam*, čije su ideološke manifestacije *rastući novi nacionalizam* i *populizam* (str.35). Takve se tendencije uočavaju i na „Zapadu“, kao i u zemljama post-socijalizma, gde su se, kako kaže Katunarić (str. 37), stalinistički „čvrstorukaši“ pretvorili u nacionalističko-populističke *lidere*.

U 6. poglavlju (45–53) V. Katunarić analizira trendove u domenu ekonomije, posebno one u zemljama post-socijalizma. On smatra da je brzo i relativno lako sveopšte *napuštanje modela socijalne države* (difamiranje „države blagostanja“, te etabliranje „politike štednje“, do politike lišavanja, u zemljama „prvog“, „drugog“ i „tre-

ćeg“ sveta) bio odgovor na *masovna očekivanja brzog uspeha* u tzv. *kazino ekonomiji*, (str.45), u ekonomiji gde je „sreća svima otvorena“. I *pohlepa i bezobzirnost* vide se kao legitimni motivi uspešnog privređivanja. Iako mnogi to nisu očekivali, niti bili spremni uočiti, taj vid „neoliberalizma“, kako primećuje Katunarić, uspostavlja novu vrstu socijaldarvinizma koji se blisko spaja sa nedemokratskim ideologijama. Generalizacijom nekih „slučajeva uspešnog razvoja“ (recimo, tzv. azijskih tigrova, Južne Koreje, Malezije, Singapura, potom i današnje Kine) uspostavljena je „teorija“ da su autoritarni režimi primereniji efikasnom investiranju i rastu profitabilnosti ekonomije, iz čega je sledio zaključak da je ekonomska *neefikasnost* „*upisano*“ *svojstvo demokratije* (str.46). Imajući u vidu ovakvo „moderno“ stanovište o legitimnosti poretka, koji uspostavlja ekonomsku efikasnost u uslovima simulirane proceduralne demokratije, dojučerašnja zalaganja „Zapada“ za demokratiju“ u svetskim razmerama pretvorila su se u *zalaganja za liberalno tržište i maksimalno slobodno delovanje vlasnika kapitala u nacionalnim i međunarodnim okvirima*.

Liberalni ideolozi (pa i teoretičari) kapitalizma, kako primećuje V. Katunarić (str. 50), ostavljali su izvan rasprave pitanja u vezi sa učestalim neekonomičnim alociranjem ekonomskih resursa u „tržišnim ekonomijama“, posebno onih resursa u vezi sa ljudskim kapitalom (rastućom nezaposlenošću i najproduktivnijih delova radne snage, mladih i obrazovanih ljudi). Po teoriji, slobodno tržište moralo bi da bude najoptimalniji alokator svih „resursa“. Katunarić primećuje da su ideološko-teorijska usmerenja i liberalizma i socijalizma bila rezistentna u priznavanju vlastitih grešaka i slabosti, delujući svesno ili podsvesno

u korist etabliranih „nemoralnih i neodgovornih“ društvenih elita.

Nakon propasti real-socijalističkih poredaka zagovornici liberalizma očekivali su „konačnu pobjedu kapitalizma“ i „kraj istorije“, ali se ta očekivanja očito ne ostvaruju. Uz pojačanu *geopolitičku* konfrontaciju Rusije i SAD, odskora i konfrontaciju SAD i Kine, obnovljene su *međunarodne tenzije* iz vremena „sovjetskog „socijalizma“ i „demokratskog Zapada“, iako su realni društveni sistemi novih post-socijalističkih zemalja Istoka (uključiv i današnje Rusije) i društava „slobodne demokratije“ Zapada postali slični. To se svakako može reći za slične obrasce funkcionisanja vladajućih autoritarnih elita vlasti, za tendencije osobene *de-demokratizacije* bitnih društvenih promena pod uticajem osobene „etnonacionalizacije“ politike, populističkog kreiranja stavova javnosti, ali i sužavanja slobodnog „javnog prostora“, prostora javnih dijaloga i njihovog guranja u prostore socijalnih mreža“, gde je virtuelna komunikacija zamenjena realnom ljudskom komunikacijom. Rašireno je uverenje da nema realnih alternativa kapitalističkoj konstituciji modernih društava i da u vremenu koje dolazi valja očekivati samo konfrontacije različitih varijanti kapitalizma¹³. V. Katunarić ipak nudi argumente u prilog drugačijih mogućnosti u prevladavanju slabosti dosadašnjih praksi i liberalizma i socijalizma, čemu on posvećuje znatan deo svoje knjige.

Tom traženju novih liberalno-socijalističkih alternativa služi Katunarićevo kritičko razmatranje *praksi* jugoslovenskog „samoupravnog socijalizma“, kao i osobene varijante ne-sovjetskog tipa socijalizma u Venecueli, koje nisu bile uspešne. Uprkos značajnom naglasku na *jednakost* kao konstitutivno načelo druš-

tvne organizacije, uprkos raznolikim vidovima *radničke participacije* u upravljanju radnim organizacijama, kako primećuje V. Katunarić (str. 67), nije prevladana, realnim sistemom društvenih odnosa, *temeljna* društvena *otuđenost zaposlenih*. To uslovljava njihovu nespremnost da igraju ulogu vlasnika „kolektivnog kapitala“, njihovu utilitarnu konzumerističku motivaciju, ali i njihovu nespremnost da se odlučnije suprostave autokračnoj partijsko-državnoj vlasti. Naravno, na delu su bili i drugi činoci urušavanja socijalističkih praksi u ovim zemljama, posebno u vidu dominacije harizmatičnog državno-partijskog liderstva (Tita u Jugoslaviji, Čaveza u Venecueli). Ne treba zaboraviti, smatra Katunarić, ni međunarodno okruženje koje je favorizovalo maksimalnu slobodu (i neomeđena prava) u delovanju vlasnika kapitala i stalno sužavanje prava i slobode u delovanju zaposlenih. I u vremenu evidentne afirmacije demokratskih načela u uređivanju političkih odnosa u zemljama Zapada, po oceni V. Katunarića (str.76), izostala je značajnija *sistemska* podrška *afirmaciji načela solidarnosti* i to ostaje „važan izazov za demokratiju u budućnosti“.

Preoblikovanje društva i realne mogućnosti novog socijalizma

Pozitivna ali ograničena iskustva *ne-kapitalističkog ustrojstva*, upozorava Katunarić, postoje u pojedinim društvenim oblastima, kao što su kultura, ekologija, rodni odnosi, ali to nisu *dovoljni dokazi* da je ostvariv i realno moguć *dugoročno održivi* razvoj modernih društava po socijalističkom modelu (str.93). Iako još uvek nije realistično napustiti model ekonomije gde je profit vlasnika kapitala temeljno načelo efikasnosti, Katunarić (str. 95) veruje da je moguće

13 Vidi o tome B. Milanović, 2020.

uspostaviti model „društveno senzitivne liberalne ekonomije“, te da je sistemsko obezbeđivanje određenog nivoa bazičnih ljudskih potreba najširi interes. *Solidarnim zadovoljavanjem bazičnih ljudskih potreba* postiže se najpovoljniji dugoročno održiv razvoj društva.

V. Katunarić takođe upozorava da razvoj demokratije ima raznolika ograničenja, da „demokratija ima troškove, vreme i novac i ne služi uvek jednakomerno svim zainteresovanim stranama, državi, privatnim vlasnicima kapitala, sindikatima“. Svi nisu ni sposobni i skloni demokratskim raspravama, javnom angažovanju. S toga, nije jednostavno uspostaviti dugoročno održivu liberalno-socijalističku demokratiju i razvoj, čemu je V. Katunarić posvetio svoju studiju.

Da bi liberalno-socijalistički razvoj bio moguć i ostvariv nužni su, po uverenju V. Katunarića, *okrenutost miru, briga za slabe, kultura feminizma*, ali i primereno *preoblikovanje svih sfera društva*, čemu je V. Katunarić posvetio posebnu pažnju (poglavlja 11 i 12, 13. i 14. str.91–179). Polazni princip u tom „novom dizajniranju društva“, umesto isključivih, jednoobraznih i „konačnih“ rešenja, primerena su „pluralna rešenja“, promenjiva rešenja, rešenja koja mogu biti dobra u nekoj od oblasti, ne nužno u svim oblastima, i ne nužno odjednom.

V. Katunarić je svestan da ni najrazrađeniji „dizajn“ drugačije uređenog društva ne osigurava realne društvene transformacije po modelu liberalno-socijalističke demokratije. Ipak, on nudi obilje konkretnih ideja za preoblikovanje savremenih društava po tom modelu. Tako, u sferi ekonomije on zagovara *model mešovite ekonomije*, gde i dalje opstaje prostor za kapitalski uređenu preduzetničku ekonomiju (doduše, kao „društveno senzitivnu liberalnu ekono-

miju“), ali i za one vidove javne intervencije koji omogućavaju dugoročno održivi razvoj, proizvodnju koja osigurava zadovoljavanje bazičnih ljudskih potreba, lični razvoj zaposlenih, svekoliku kreativnost. Katunarić smatra važnim naglasiti da liberalno-demokratsku ekonomiju karakteriše njena *društvena* zasnovanost i reagovanje na društvena pitanja. U toj novoj mešovitoj ekonomiji V. Katunarić nalazi mesto i za ono što on naziva „ekonomijom poklona“, gde su isključene novčane transakcije, gde ljudi rade i za sebe, ali i za druge, po principu *solidarnog* zadovoljavanja bitnih ljudskih potreba.

Iako u knjizi V. Katunarića ima obilje relevantnih analiza i ideja za preoblikovanje ekonomije, od izbora proizvodnih programa, trendova u sferi usluga, finansija i dr., čini se da nedostaje celovitija *analiza svih dimenzija svojinskih odnosa* kojima se legalizuju sadašnji vidovi kapitalski uređene ekonomije u ravni korporacija, u ravni nacionalnih ekonomija, kao i u ravni globalizovane svetske ekonomije. Ne ulazeći u ovom osvrtnu detaljnije u sporna stanovišta Katunarićeve vizije budućeg društva liberalno-socijalističke demokratije, ovde se ističe ovaj aspekt analize svojinskih odnosa koji nedostaje, a to nije jedini aspekt kome bi trebalo posveti posebnu pažnju, obzirom da mnogi i manje radikalni kritičari¹⁴ „realno postojećeg kapitalizma“ danas uočavaju da bez promena u svojinskim odnosima nije realno moguće prevazići ekonomske ali ni druge probleme današnjih i najrazvijenijih društava

V. Katunarić stoji na stanovištu da je *preoblikovanje kulture* „kao prvog među jednakim sektorima“ (str. 102) onaj korak kome valja posvetiti posebnu pažnju, što on i čini u delu knjige

14 Vidi, na primer, već pominjane radove J. Stiglica i P. Masona.

koji je posvećen „dizajniranju“ sistema koji će biti kongruentan sa liberalno-socijalističkom demokratijom. On naglašava da je nužno poći od činjenice da su ljudi različiti, sa različitim i povremeno kontradiktornim uverenjima i običajima, iz čega ishodi neophodnost *politike kulturnog pluralizma*. Međutim, u novije vreme, pod uticajem osnaženih desnih političkih pokreta i politika etnonacionalnih identiteta, takva se politika kulturnog pluralizma nastoji proglasiti neostvarivom, promašenom, pa i odgovornom za rastuća konfliktna stanja u savremenim društvima.. Njegovo naglašavanje „kulture feminizma“ podrazumeva uvažavanje potreba drugih, neagresivnost, prijateljstvo ne samo među „različitim drugima“, već i „prijateljstvo prema okolini“ (str.119).

U tom kontekstu značajne su i Katunarićeve naznake o promenama u domenu obrazovanja (str.115–116) gde on posebno naglašava nužnost *obrazovanja za demokratiju* radi razumevanja njene suštine, kao i *obrazovanja za mir* kao presudan uslov za dugoročno progresivan razvoj svih delova sveta. To obrazovanje za mir uključuje i razvoj simpatije (i empatije) za slabe, raznolike gubitnike u složenim društvenim transformacijama.

Imajući u vidu bogatstvo saznanja i ideja koje donosi ova knjiga¹⁵ V. Katunarića, svakako imajući u vidu i bogatstvo ideja u delovima knjige koji su posvećeni pogledu u budućnost, autor ovog osvrtu je svestan svojevrzne nepravde koju čini time što ta saznanja i ideje reducira na nekoliko izdvojenih opservacija. V. Katunarić, sa intelektualnom akribijom i

strašću, nudi saznanja i ideje koje bi mogle preduprediti kretanje čovečanstva ka stanju varvarstva u slučaju da se blokira kretanje ka liberalno-socijalističkoj demokratiji. On ukazuje *na nove vidove zla* („behemota“), nove vidove zla kojima se nastoji zadržati postojeći poredak prevlasti moćnih i bogatih.

Posebnu težinu u tom „novom behemotu“ ima etabliranje uverenja da se „ništa ne može učiniti protiv zla“ (str. 177), da je normalno ne činiti ništa protiv zla jer tada sledi novo pogoršavanje postojećih prilika. Razlozi raširene sklonosti ka „zlu nečinjenja“, po viđenju Katunarića, su mnogostruki, možda i u nečem „duboko zakopanom u društvu i psihi...što vodi populističkom izazovu odozdo...obožavanju nacionalnih profeta i osvetnika, obožavanju autoritativnih figura.“ (str.176). Može se činiti, upozorava V. Katunarić, da, na primer, nije realno moguće uspostaviti poredak stvari koji bi vodio razoružanju u svetskim razmerama, iako je to tehnički izvodivo i u kratkom roku. Ili, da nije moguće osigurati svima određen osnovni dohotak, izvesti globalne preraspodele koje ne bi nikoga učinilo siromašnim, svakako ne današnje razvijene zemlje, ali i to jeste danas ostvarljivo. Razlog nije, kaže V. Katunarić da to nije moguće, nego se to neće, jer se tome protive snage zla koje su zaposele mnoga ključna mesta u svetu.

Valja uočiti i tendenciju da je u sistemu „liberalne demokratije“ *žeđ za apsolutnom moći prevedena u ekonomske termine* te da se superkoncentracija te moći ne može kontrolisati, niti uspešno redukovati postojećim *legalnim* mehanizmima. Današnji vladari koji kontrolišu sva sredstva državne prinude, realni su posednici velike materijalne moći, kontrolišu stvaranje i upotrebu novih tehnologija i imaju atribute „vladara-bogova“ iz prošlosti. Njihovom vladanju po

15 V. Katunarić nastoji sistematično izložiti i kritički razmotriti svoje ideje, primenom tzv. SWOT (Strength, Weaknesses, Opportunities, Threats) analize, o mogućim društvenim transformacijama koje bi vodile u društvo liberalno-socijalističke demokratije i razvoja.

manirima „bogova“ prilagođena je svekolika „društvena nadgradnja“, od nauke, preko kulture, do duhovne sfere, gde se u svesti većine ljudi stvaraju uverenja da „vladari-bogovi“ čine upravo ono što „narodu treba i što narod hoće“. Sluge takvih vladara su raznolike, a posebno su važni oni koji, zagovaraju „kraj istorije“, zazivaju mržnju, pozivaju na „konačni obračun“.

Ako se imaju u vidu takve prevladavajuće tendencije onda su šanse za liberalno-socijalistički razvoj današnjih društava veoma upitne. Ipak, V. Katunarić želi ostati gnoseološki i emotivni optimista. Jer, ljudi preferiraju život ispred smrti, žele mir. Spremni su na odnose saradnje kao bazične ljudske odnose, iako su svesni svih dobrobiti koje slede iz odnosa konkurencije. Ljudi su naučili da istinska sloboda nije moguća ako se trajno održava suprostavljenost pojedinca i kolektiva i ako se kolektivnost vidi jedino kao nešto spoljašnje, nametnuto čoveku kao pojedincu. U „istinskoj demokratiji – kaže V. Katunarić – kolektivi su i spontane ali i ugovorno uspostajene asocijacije u koje ulaze fundamentalno slobodni ljudi“ (str. 179). Ta misao podseća na misao iz *Manifesta komunističke partije*, gde se naglašava da je „slobodni razvitak svakog pojedinca uslov slobodnog razvitka za sve“.

Razumljivo, mnogo je misli iz ove studije koje zaslužuju najširu pažnju, pa i kritičko promišljanje. Ono, što Katunarićeva studija svakako ne zaslužuje jeste njeno ignorisanje. Nažalost, to se dešava mnogim vrednim delima u svim oblastima ljudskog stvaralaštva. Ovaj osvrt pisan je sa namerom da ovu studiju učini misaono „vidljivom“, posebno među sociolozima, čija je usmerenost prema idejama liberalnog socijalizma obeležila sve faze razvoja ove naučne oblasti.

Literatura:

- Azmanova, Albena. 2020. *Capitalism on Edge*, Columbia University Press, N.Y.
- Bauman, Zygmund. 2019. *A Cronicle of Crisis: 2011–2016*, Social Europe edition
- Brkić, Miša. 2020. Antikapitalistička euforija u Davosu, list *Danas*, 1–2 Februar, 2020–03–09
- Chomsky, Noam. 2019. Može li civilizacija da preživi kapitalizam, *Peščanik*, 03.08. 2019.
- Harrington, Brooke. 2016. *Capital Without Borders*, Harvard University Press, Cambridge
- Honet, Aksel. 2019. *Ideja o socijalizmu – pokušaj osavremenjavanja*, Akademaska knjiga, Novi Sad
- Mason, Paul. 2015. *Postcapitalism – A Guide to Our Future*, AllenLane, UK
- Milanović, Branko. 2020. Priča o dva kapitalizma, *Peščanik*, 17. 01, 2020–03–09
- Nimic, Kristijan. 2019. *Socijalizam – propala ideja koja odumire*, Centar za antiautoritarne studije, Beograd
- Piketi, Toma. 2015. *Kapital u XXI veku*, Akademaska knjiga, Novi Sad
- Piketty, Tomas. 2020. *Capital and Ideology*, Harvard University Press, Cambridge
- Rus, Veljko. 1995. *Slovenija po letu 1995: Razmišljanja po prihodnosti*, Uvod, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana,
- Stiglitz, Joseph. 2019. Posle liberalizma, *Peščanik*, 04.06. 2019
- Tyler, George. 2020. A European Union Agenda for COP26, *Social Europe*, Jan. 27, 2020